

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

anatolivar

Anadolu'da Zeytin
Üreticisi Toplulukların
Güçlendirilmesi Projesi

Zeytin Postası

Sayı 2, 2025

İÇİNDEKİLER

2-6

ANATOLİVAR'DAN

Anatolivar'dan Kısa Kısa

7-11

ZEYTİNÂLEM

Kuşlar ve Geleneksel Zeytinlikler

12-13

ZEYTİNOMİK

Küresel İklim Değışikliğinin Zeytin Ağacının Sürdürülebilirliği
ve Zeytinyağı Kalitesi Üzerindeki Etkisi

14-16

ZEYTİNNÂME

Türkiye'nin Geleneksel Zeytin Yetiştirme Yöntemleri
ve Uygulamaları

17-20

ZEYTİNYANI

Yarının Avrupa Çiftliklerinde Biyolojik Çeşitliliğin Hâlâ Yeri Olacak mı?
23 Haziran 2025 Tarihli Tarım ve Balıkçılık Konseyi Toplantısı Öncesi Ortak Mektup

21-23

ZEYTİNYEŞİLİ

Köylünün Emeği, Soframızın Bereketi, Gezegenin Umudu:
Karbon Yutak Alanları Olarak Zeytinlikler

Anatolivar'dan Kısa Kısa

Fotoğraf: Yalçın Savaş

İlk bültenimizin yayımından bu yana uzun bir zaman geçti. Bu sürede projemizde birçok adım attık. Tüm yaptıklarımızdan kısa kısa bahsetmek istiyoruz:

Projemizin ilk yılında, iştirakçimiz Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi'yle birlikte yürüttüğümüz yoğun çalışmalar sonucunda hazırlanan "Türkiye Zeytinciliğinde İklim Değişikliğine Uyum ve Yeşil Dönüşüm" raporumuzu yayınladık. Çalışma kapsamında 1 yıl boyunca Marmara'dan Güneydoğu Anadolu'ya 6 ana zeytin üretim bölgesinde zeytin ve zeytinyağı üreticileri, işletmeler, ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerle yüz yüze görüşmeler yapıldı, kapsamlı bir anket çalışması gerçekleştirildi. Rapor, Türkiye'de zeytincilik ekosistemindeki aktörlerin iklim değişikliği ve Avrupa Yeşil Mutabakatı özelindeki farkındalıklarını, tutum ve davranışlarını, iklim değişikliğinin Anadolu'daki zeytin ve zeytinyağı üretim süreçlerine etkilerini ortaya koyuyor; sürdürülebilir ve doğa dostu zeytincilik için stratejik öneriler geliştiriyor. Raporumuzu şuradan okuyabilirsiniz. bit.ly/anatolivar_rapor

"İklime Dirençli Doğa Dostu Zeytincilik" Eğitimlerine geçtiğimiz bahar aylarında başladık. Bugüne kadar Aydın, Muğla ve Mersin-Tarsus'da gerçekleştirdiğimiz eğitimlere yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları büyük destek sağladılar. Aydın'da Aydın Ticaret

Borsası'na, Muğla'da Menteşe Belediyesi'ne, Tarsus'da Tarsus Belediyesi ve Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası'na destekleri için çok teşekkür ederiz. Birbirinden değerli uzmanlar ve hocalar eğitimlerimize gönüllü katılarak bilgilerini bizlerle paylaştılar. Yoğun olarak üreticiler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin katıldığı eğitimlerde iklim krizi çağında doğa dostu zeytinciliğin nasıl gerçekleştirileceğini konuştuk, çeşitli atölye çalışmaları yaptık.

Muğla eğitiminin ertesinde Slow Food Muğla ile birlikte Yeryüzü Pazarı kapsamında "Muğla Zeytiniyle Yaşasın!" temasıyla çeşitli etkinlikler gerçekleştirdik. Gün boyunca zeytini ekolojik, sosyo – ekonomik, kültürel ve gastronomik açılardan ele alan konuşmalar, zeytin ve zeytinyağı temalı gastro atölyeler düzenlendi.

Tarsus'ta ise eğitimimiz Tarsus Belediyesi tarafından düzenlenen 3 günlük 2. Uluslararası Sarı Ulak Festivali'nin ilk günü gerçekleşti. Şenliğin diğer bir önemli parçası oluşturan Slow Food Tarsus Yeryüzü Pazarı da 3 gün boyunca doğa dostu üreticilerle tüketicileri bir araya getirdi. Şenlik boyunca eğitimimizin yanı sıra herkesin keyifle katılabileceği, bölgede

zeytinin tarihinden onarıcı tarıma çeşitli konularda konuşmalar, şef atölyesi, sofralık zeytin yapımı, sabun yapımı gibi atölyeler, Sarı Ulak ağaçlarının yoğun bulunduğu Kösebalcı köylerinin zeytinliklerini ziyaret gibi etkinlikler yer aldı.

Eğitimlerimiz önümüzdeki aylarda ve 2026 yılında diğer bölgelerde devam edecek. İlgileniyorsanız katılmak için bizi sosyal medya kanallarımızdan takip edebilirsiniz.

[f](#) [@](#) [in](#) [X](#) /anatolivar

Zeytinyağında İklim Notaları webinarını proje iştirakçimiz Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi'nden Orkun Doğan ile birlikte gerçekleştirdik. Webinar da değişen iklim koşullarının zeytin üretimi üzerindeki etkilerini konuştuk, çözüm önerilerini tartıştık. Geleceğe yönelik öngörülerden bahsettik. Webinarı youtube kanalımızdan izleyebilirsiniz. https://bit.ly/anatolivar_webinar

Bir sonraki webinarlarımızı Kasım ve Aralık aylarında Slow Food ile birlikte yapacağız. Kesinleşen tarihlerini çok yakında sosyal medya kanallarımızdan öğrenebilirsiniz.

Youtube kanalımıza çok güzel yeni videolar eklendi. Kısa kısa videolardan oluşan İklim Krizi serisi zeytin üreticilerinin iklim kriziyle ilgili olarak yaşadıklarını birinci ağızdan duymamızı, görüp anlamamızı sağlıyor. Ayrıca yine alan gezilerinde yaptığımız çekimleri, eğitimlerimizden, çalıştaydan videoları kanalımızda izleyebilirsiniz:

https://bit.ly/anatolivar_youtube

Zeytin Atlası Kriter Belirleme Paneli'nin ilk buluşmasını Ağustos ayında gerçekleştirdik. Panel Proje Evi Kooperatifi, UZZK, Slow Food temsilcileri ve farklı disiplinlerden akademisyenler ve uzmanlardan oluşuyor. Zeytin Atlası, Türkiye'nin 6 ana zeytin yetiştirme bölgesindeki iyi uygulama sahibi üreticiler ve

yerel ve nadir zeytin çeşitlerini bir araya getiren iki katmandan oluşan dijital bir bilgi kaynağı olacak. Atlas, zeytini hem biyoçeşitlilik ve kültürel mirasın bir parçası olarak hem de iklime uyumlu üretim modelleriyle birlikte ele alıyor. Kriter Belirleme Paneli'nin öncelikli hedefi ise Atlasın ilk katmanında yer alacak üreticilerin ve işletmelerin belirlenmesinde kullanılacak şeffaf, bilimsel ve katılımcı kriter setini oluşturmak. Bu konuda çalışmalar halen devam ediyor. Yakın bir zamanda sonuçlarını görmeye başlayacağız.

Projemiz kapsamında yürüttüğümüz zeytin çeşitleri haritalama çalışmalarından elde edilen bulgular Kooperatif ortaklarımızdan Itri Levent Erkol tarafından 9-11 Temmuz

2025 tarihlerinde Ankara'da X. Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Sempozyumu'nda (EEBST 2025) sunuldu. "Nadir Türk Zeytin Çeşitlerinin Ekolojik Niş Modellemesi: Agroekosistem Politikası ve Koruma için Mekânsal Bir Çerçeve" başlıklı sunumda zeytin çeşitlerinin iklim dayanıklılığı, habitat uygunluğu ve koruma potansiyeli ekolojik niş modelleme teknikleriyle ortaya konuyor. Elde edilen sonuçlar, iklime dirençli bu çeşitlerin habitat kaybı ve tarımsal yoğunlaşma tehdidine karşı korunmasına ve agroekosistem politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlıyor.

Nisan ve Temmuz aylarında Ankara'da ilgili kamu kurumlarını ve hibe sağlayıcımız AB Delegasyonu'nu ziyaret

ettik. Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığının ilgili merkezleri TAGEM ve BÜGEM, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre Şehircilik İklim Değişikliği Bakanlığı'nın İklim Değişikliği Başkanlığı ve Meteoroloji Genel Müdürlüğünü ziyaret ederek çalışmalarımızla ilgili bilgi alışverişi yaptık.

Proje Evi Kooperatifi olarak Ticaret Bakanlığı'nın davetlisi olarak katıldığımız, 28-31 Ağustos tarihlerinde Erzurum'da düzenlenen 6. Türkiye Kooperatifler Fuarı'nda

gurur verici bir sürpriz ile karşılaştık. Proje Evi Kooperatifi olarak Anatolivar Projemizle, Ticaret Bakanlığı'nın "En İyi Proje Alanında Yılın Kooperatifi Ödülü"ne layık görüldük. Ödülümüzü Birleşmiş Milletler'in 2025 yılını "Kooperatifler Daha İyi Bir Dünya Kurar" sloganıyla Uluslararası Kooperatifler Yılı ilan ettiği dönemde almış olmak bizim için ayrıca çok anlamlı.

31 Ağustos – 8 Eylül 2025 tarihleri arasında Marmara, Avşa ve Ekinlik Adaları'nda

gerçekleşen ve toplam 11 etkinlikten oluşan "3 Ada Kültür Sanat Günleri" kapsamında Proje koordinatörümüz Alen Mevlat ve yerel üreticiler Marmara Adası'nda ada zeytinciliğinin geçmişini ve sürdürülebilir geleceğini konuştu. "3 Ada Kültür Sanat Günleri" Galimi Çınarlı Kırsal Kalkınma ve Turizm Derneği tarafından, Marmara Adalar Belediyesi ve Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ortaklığında yürütülen "Marmara Aks Projesi" kapsamında düzenlendi.

Proje çalışmalarında her şey çok yolunda gitse de bu süreçte ülke çapında hepimizin keyfini çok kaçıran gelişmeler de oldu. Bütün yaz mevsimi nefes aldırmayan orman yangınları ve zeytinlerin kesilmesine, taşınmasına yol açan, Meclisten hızla geçen yasa tasarısı bunların başında geliyor. Bilimsel veriler gösteriyor ki zeytinlikler bir bütün olarak korunmalıdır. Zeytin ağaçları içinde bulunduğu habitatın canlı cansız varlıklarıyla, kültürel belleğiyle, ona emek veren insanlarla birlikte var olur. Biz de gelişmelerin takipçisi olmaya ve her daim zeytin ağaçlarımızı, doğamızı savunmaya devam ediyoruz.

Yasa tasarısı ve zeytin ağaçlarının taşınması konularında yaptığımız açıklamalara internet sitemizden erişebilirsiniz:

- Madencilik ve Zeytinlikler

https://www.proje.info/_files/ugd/ab0f5c_41ddfdad9e6f40659f3ec8d45d433e8b.pdf

- Zeytinlikler Karbon Yutağıdır

https://www.proje.info/_files/ugd/ab0f5c_56a61d4d6ab94d6481456821ab6bbdf8.pdf

ZEYTİNÂLEM

Kuşlar ve Geleneksel Zeytinlikler

Ferdi Akarsu

Proje Evi Kooperatifi

Fotoğraf: İtri Levent Erkol

İnsanın emek verdiği bir tarım alanından hem karnının hem de gözünün doyması öyle her zaman olacak veya sıklıkla denk geldiğimiz bir şey değil. “Karnın doyması tamam da gözün doyması nedir” diye soruların geldiğini duyar gibiyim. Aslında kastettiğim manzara ve manevi değerler açısından da bir ölçüde tatmin olabilmek. Elbette bunun göreceli ve soyut bir tarafı var. Ancak son tahlilde içerisinde farklı türde ağaçların, bitkilerin olduğu, kuşların cıvıladığı bir zeytinlik ile binlerce zeytin ağacının asker gibi dizildiği konvansiyonel bir tarım alanına bakmak arasında fark da var. Geçmişte

bu duruma verimliliği ve karlılığı nedeniyle katlanıyorduk belki ama artık olumlu yönde bir değişim yaşanıyor. İyi haber artık buna tahammül etmek zorunda değiliz ve daha da önemlisi doğa da tahammül etmek zorunda değil!

Üzerinde durmak istediğim konu üst ölçekte doğal değeri yüksek ve iklim dostu sağlıklı tarım. Ancak ben bu yazıda konunun biraz daha diğer varlıklar, hatta özel olarak kuşlarla ilgili kısmını ele almak istiyorum. Zira kendileri hem mânâ hem de fiziksel dünyamızda düşündüğümüzden çok daha fazla önem taşıyor.

Konunun biraz teknik ve bilimsel yönüne girmek gerekirse doğal haliyle bırakılan zeytinliklerin daha fazla biyolojik çeşitliliğe ve elbette kuş türüne ev sahipliği yaptığını biliyoruz. Bunda şaşılacak bir şey yok, zira zeytinlik içerisinde ne kadar fazla habitat ve ekosistem varsa kuş ve diğer canlı tür sayısı da artıyor. Kuş türü ve sayısı artmakla birlikte üretilen ürünün katma değeri de artış gösteriyor. Çünkü kuşlar çoğunlukla gösterge türler ve sayılarındaki artış çoğu zaman diğer canlı türlerinin de artışı ve dahi ekosistemin sağlığını gösteriyor. Kuşlar tarafından sağlanan bu ekosistem hizmetleri arasında zeytin için zararlı olabilen canlıların kontrol altında tutulması, gübreleme, tohum dağıtımı ön plana çıkıyor.

KUŞ TÜRLERİ

Kişisel gözlemlerime ve özellikle İspanya ile Yunanistan kaynaklı bilimsel makalelere dayanarak yılın tüm dönemlerini de kapsayacak şekilde yetmişin üzerinde farklı kuş türünün konvansiyonel zeytinliklerde görülebildiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte doğa temelli yani farklı habitat ve ekosistemlerin de temsil edildiği tarımsal aktivitelerde bu sayı neredeyse yüzde elli daha fazla oluyor. Avrupa ölçeğinde bölgelere göre bazı türler farklılaşsa da benim için doğal zeytinliklerin sakinleri bellidir. Üstelik bu arkadaşlar takvim zamanı da gösterir bana. Mesela Ege Bölgesi'ndeyseniz baharın gelişini karataavukların üreme nağmeleri haber eder. Sonbaharın iyiden iyiye geldiğini ise kızıl gerdanların özellikle akşamüzerleri hüzünlü nağmeleri gösterir. Baharın yavaş yavaş sonlarına geldiğimizi ve yazın resmi olarak sahneye çıkışını ak ve zeytin mukallidi türlerinin tabiri caizse bozuk plak gibi tekrarlayan nağmeleri haber eder. Yaz ise elbette maskeli ötleğenin çıtlaması ve kara boğazlı ötleğenin telaşlı uçuşu ile gelir. Kışın ne oluyor dersiniz ispinozlar ve aralarında daha az sayıda olan kocabaşlar sahneye çıkıyor derim. Küçükülü büyüklü sürüler halinde görülen bu türler, kışın sonunda gözden kaybolmaya başladığında anlayın ki bahar geliyor. Yani doğal bir zeytinliğiniz varsa öyle takvime falan ihtiyacınız olmaz. Elbette doğa takvimini diğer canlı türleri de gösterir. Mesela orkideler gibi soğanlı ve yumrulu bitkiler saat gibidir. Ancak kuşların eşsiz ötüşleri, diğer canlı türlerinin takvim ve gösterge olabilme özelliklerini biraz gölgede bırakır; kulak kabartmakta fayda var.

EKOSİSTEM HİZMETLERİ

Kuşların zeytinliklerdeki varlığı sadece göze hoş gelen bir manzaradan ibaret değil. Onlar aslında görünmez işçiler gibi çalışıyorlar. Örneğin böcekçil kuş türleri, zeytin zararlısı olan sinek ve tırtılları doğal şekilde kontrol altında tutuyor. Böylece hem kimyasal ilaç kullanımını azaltıyor hem de ağacın sağlığını koruyor. Bir başka grup kuş ise, tükettikleri meyvelerin tohumlarını farklı yerlere taşıyarak ekosistemin çeşitlenmesine katkı sağlıyor. Hatta bazı kuşların dışkıları toprak için bir tür doğal gübre işlevi görüyor. Yani kuşlar sadece sesleriyle değil, biyolojik işlevleriyle de zeytinliklerin sağlığını doğrudan besliyor.

Bu durumun önemi iklim değişikliğinin hızlandığı bir çağda daha da artıyor. Doğal çeşitliliği yüksek zeytinlikler hem karbon tutma kapasitesi açısından daha güçlü oluyor hem de zararlılara ve kuraklığa karşı daha dirençli hale geliyorlar. Kısacası kuşlar, iklim dostu tarımın adeta sessiz kahramanları.

MADDİ DEĞERİ

Doğa dostu zeytinlikler sadece zeytinyağı üretimiyle değil, alternatif gelir fırsatlarıyla da öne çıkıyor. Bunların başında ekoturizm ve sürdürülebilir turizm geliyor.

Örneğin kuş çeşitliliği yüksek bir zeytinlik, kuş gözlemcileri için cazip bir destinasyon haline geliyor. Avrupa'da kuş gözlem turizmi yılda milyonlarca Euro'luk bir ekonomik hacme sahip ve Akdeniz ülkeleri bu potansiyeli giderek daha fazla keşfediyor. Türkiye'nin biyolojik çeşitliliği yüksek zeytinlikleri de bu anlamda ciddi bir fırsat barındırıyor. Ayrıca kırsal turizm kapsamında "zeytin hasadı deneyimi", "zeytinyağı tadımı" gibi etkinlikler kuş gözlemiyle birleştğinde sürdürülebilir turizm açısından katma değer çok daha artıyor. Böylece çiftçi sadece ürün satarak değil, yaşamışlık ve deneyim de satarak gelirini çeşitlendirmiş oluyor.

MANEVİ DEĞERİ

Gelelim işin en çok göz ardı edilen ama en güçlü tarafına: Manevi değerine. Sabahın erken saatlerinde kuş sesleriyle uyanan bir çiftçinin motivasyonu ile sessiz, tekdüze bir tarlada çalışan bir çiftçinin ruh hali bir olur mu? Zeytin ağaçları zaten kültürel belleğimizde barışın, bereketin ve sürekliliğin sembolü. Gölgelelerinde cıvıldaayan kuşlarla birleşince ortaya hem çiftçiye hem de ziyaretçiye ilham veren bir atmosfer

Fotoğraf: Hülya Özcan

çıkıyor. Bu manevi değer, aslında toplumsal bağlarımızı da güçlendiriyor. Köy yaşamının çekiciliği, agro-turizmin cazibesi, çocukların doğa ile kurduğu bağ... Hepsi kuşların varlığıyla çok daha canlı hale geliyor.

MANZARA DEĞERİ

Doğa dostu zeytinliklerin bir başka değeri de manzaraya kattıkları güzellik. İnsanın gözünü dinlendiren, huzur veren, adeta tablo gibi görünen bu alanlar sadece üretim yeri değil, aynı zamanda estetik bir deneyim sunuyor.

Konvansiyonel, tek tip ve sık aralıklarla "asker gibi" dizilmiş zeytin ağaçları ilk bakışta düzenli görünebilir ama bir süre sonra monotonlaşır. Oysa içinde farklı yaşlarda zeytin ağaçlarının, yabancı çalıların, çiçeklerin ve kuşların olduğu bir zeytinlik, mevsimden mevsime değişen bir görsel şölen yaratır. Bahar geldiğinde çiçeklenme, yazın yeşil gölgeler, sonbaharda kızaran yapraklar ve kışın toprak kokusuyla bütünleşmiş çıplak dallar... Bu değişim döngüsü, sadece çiftçiye değil, oradan geçen herkese doğayla bağ kurma fırsatı verir.

Üstelik manzara değeri sadece estetik değil, kırsal turizm için de ekonomik bir değere dönüşür. Doğayı, kuşları, zeytin ağaçlarının arasındaki bu çeşitliliği deneyimlemek isteyen ziyaretçiler, köy ekonomisine canlılık katar. Böylece zeytinlik hem üretim alanı hem de yaşam alanı kimliği kazanır.

İYİLİK HALİ (WELLNESS) VE TEK SAĞLIK

Doğa dostu zeytinliklerin değeri sadece ekoloji ve ekonomiyle sınırlı değil, insan sağlığı ve iyilik hali açısından da çok önemli. "Wellness" kavramı yani bedensel, zihinsel ve ruhsal iyilik hali, doğayla temas ettikçe güçleniyor. Kuş sesleri, yeşil dokunun çeşitliliği, temiz hava ve doğal zeytin ürünleri hem fiziksel hem ruhsal sağlığa doğrudan katkı sağlıyor. Araştırmalar doğada geçirilen sürenin stres seviyelerini düşürdüğünü, bağışıklık sistemini güçlendirdiğini ve zihinsel sağlığı desteklediğini gösteriyor.

Bunun ötesinde, Tek Sağlık (One Health) perspektifiyle bakıldığında, sağlıklı ekosistemler sağlıklı insan ve hayvan topluluklarının da temelini oluşturuyor. Zeytinliklerde biyoçeşitliliğin

korunması, tarımsal kimyasalların azaltılması ve doğal döngülerin desteklenmesi hem yerel halkın hem de tüketicinin sağlığını güvence altına alıyor.

Kısacası, doğa dostu zeytinlikler sadece karbon tutarak iklim değişikliğini yavaşlatmıyor, aynı zamanda insanın yaşam kalitesini ve toplumsal sağlık düzeyini de yükseltiyor.

Hülâsa, kuşlar zeytinliklerde sadece “biblolar ya da yan karakterler” değil, tarımsal üretimin, ekolojik dengenin ve hatta kültürel hayatın baş aktörlerinden biri. Onların kanat çırpışında ve nağmelerinde hem toprağın geleceği hem de bizim geleceğimiz gizli. Eğer biz zeytinlikleri doğa dostu bir şekilde tasarlırsak hem karnımızı hem gözümüzü hem de ruhumuzu doyuran bir üretim modeli mümkün.

KONVANSİYONEL ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİNE KARŞI BİYOÇEŞİTLİLİK DOSTU UYGULAMALAR

BOYUT	KONVANSİYONEL ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ	BİYOÇEŞİTLİLİK DOSTU / GELENEKSEL ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ
YER ÖRTÜSÜ	Genellikle herbisitler veya sürümle yok edilir → Alt tabaka habitatı kaybolur.	Yer örtüsü korunur veya hafifçe yönetilir → Daha fazla böcek, tohum ve örtü sağlar
KİMYASAL KULLANIMI	Yüksek pestisit/herbisit kullanımı → Böcek avını azaltır, besin zincirini kirlendir.	Düşük ya da hiç pestisit kullanılmaz → Daha fazla böcek bolluğu, kuşlar için daha çok besin.
AĞAÇ YAPISI	Mekanize budama, genç ağaçlar, tek tip aralıklarla dikim.	Kovukları olan yaşlı ağaçlar, düzensiz yapı → Yuvalama ve barınma alanları.
HASAT	Yoğun mekanik gece hasadı → İspanya ve İtalya’da göçmen kuşların (özellikle ardıc kuşları) toplu ölümlerine yol açmıştır.	Elle veya gündüz yapılan hasat → Kuş ölümlerinden kaçınılır.
PEYZAJ BAĞLAMı	Monokültür peyzaj, düşük habitat çeşitliliği.	Maki, çitler, kuru taş duvarlar, meralarla bütünleşme → Daha yüksek peyzaj çeşitliliği
KUŞ ÇEŞİTLİLİĞİ SONUÇLARI	Özellikle böcekçil ve kovukta yuvalayan kuşlarda daha düşük tür zenginliği ve bolluğu.	Hem göçmen hem yerli türler olmak üzere daha yüksek kuş tür zenginliği. Koruma öncelikli türleri destekler.

Küresel İklim Değişikliğinin Zeytin Ağacının Sürdürülebilirliği ve Zeytinyağı Kalitesi Üzerindeki Etkisi

Dr. Ümmühan Tibet
UZZK Yönetim Kurulu Üyesi

Akdeniz'in kadim topraklarında yüzyıllardan beri kök salan zeytin ağacı, sadece bir bitki değil, aynı zamanda kültürün, sağlığın ve ekonominin simgesidir. Zeytinyağı ise bu kutsal ağacın insanlara sunduğu en değerli hediye. Ancak bu köklü sembol, günümüzde küresel bir tehditle karşı karşıya: İklim değişikliği. Son yıllarda küresel ölçekte görülen, yağışların azalması, sıcaklıkların yükselmesi ve kuraklığın artması ile karakterize edilen iklim değişikliği günümüzün en önemli problemlerinden birisidir. Dünyamızın sıcaklığı düzenli olarak artmaktadır. Son 100 yıl içerisinde yeryüzünde sıcaklığın 0,7 - 0,8 °C civarında arttığı (Sağlam ve ark., 2008), 2100 yılına kadar 0,9-3,5°C arasında artacağı (Chakraborty ve ark., 2000) ve gerekli önlemlerin alınmaması durumunda ise bu artışın devam edeceği tahmin edilmektedir (Sağlam ve ark., 2008).

Dünyanın toplam zeytinlik alanlarının %98'ini barındıran ve ülkemizin de içinde bulunduğu Akdeniz Havzası'nın dünyadaki iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek alanlardan birisi olduğu rapor edilmektedir (Aksay ve Ark, 2005). Artan sıcaklıklar, azalan yağış miktarları ve mevsimlerin öngörülemez hale gelmesi, zeytin ağacının doğal döngüsünü zorlamaya başlamıştır. İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerde iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle özellikle tarımsal alanlarda su talebi artmakta ve bölgesel su kıtlığı yaşanmaktadır. Zeytin ağacı, geleneksel olarak zorlu koşullara uyum sağlayabilen,

kuraklığa dayanıklı bir ağaç olarak bilinmesine rağmen, ani değişen veya aşırı iklim olayları karşısında bu uyum kapasitesi zorlanmaya başlamıştır. Artık sadece verim üzerinde değil, zeytinyağının duysal ve kimyasal kalitesinde de belirgin değişiklikler gözlemlenmektedir. Nitekim küresel iklim değişikliğinin etkisiyle zeytin tarımının sürdürülebilirliği ve Kuzey Ege Bölgesi'ndeki zeytin tarımına uygunluk ve fenolojik değişikliklerin araştırıldığı bir çalışmada, ortalama hava sıcaklığının 5-6°C artacağı, yıllık yağış projeksiyonlarının azalacağı ve bu nedenle de zeytin ağacı adaptasyon çalışmalarına başlanması öngörüsü vurgulanmaktadır (Didar, 2021; Türkeş, 2024). Yüksek sıcaklıklar çiçeklenme dönemini olumsuz etkileyerek meyve tutumunu azaltabilmektedir. Kuraklık ise ağaçta su stresine neden olarak meyvede erken bozulma ve olgunlaşma yaratmaktadır. Bu durumun, serbest yağ asitliğinin yükselmesini engellemesine rağmen zeytinyağının tekli doymamış/çoklu doymamış yağ asitleri oranının düşmesine, duysal özelliklerde de meyvemsiliğin azalarak yağ kalitesinin olumsuz etkilenmesine neden olduğu rapor edilmektedir (Dag ve Ark., 2014). Kimyasal bileşimdeki değişim daha derinlemesine incelendiğinde, sıcaklık artışının zeytinyağının sterol kompozisyonunu¹ etkilediği görülmektedir. Özellikle sıcak iklimlerde zeytinyağlarında β -sitosterol² toplamında azalma, $\Delta 7$ -stigmastenol³ miktarında ise artış gözlemlenmiştir (Tous et al., 2011). Bu durum, bizim ülkemiz de dahil, bazı ülkelerde

yasal limitlerin aşılmasına neden olduğundan Uluslararası Zeytin Konseyi Ticari Standardında karar ağaçları oluşturularak zeytinyağının özgünlüğünün tespiti sağlanmaktadır (IOC, 2021). Ayrıca, sıcaklık arttıkça linoleik asit oranının yükseldiği, oleik asit oranının ise azaldığı belirlenmiştir. Bu değişim, zeytinyağının yağ asidi profilini doğrudan etkileyerek oksidatif stabiliteyi⁴ düşürmekte ve raf ömrünü kısaltmaktadır (Gómez-Rico et al., 2006). Ülkemizde yapılan Türk Zeytinyağlarının Bölgesel Karakterizasyonu başlıklı çalışmada, sıcaklığın artışı ile üretilen zeytinyağının kimyasal özelliklerindeki değişim açıkça ortaya konulmuştur (Gümüşkesen, 2003). Son yıllarda yapılan bir başka çalışma ise, tekli doymamış yağ asitleri (MUFA), çoklu doymamış yağ asitleri (PUFA), oleik asit, linoleik asit ve E vitamini değişimlerinin %57,8'inin ortalama sıcaklıkla açıklandığını göstermiştir. (Ben Hmida, 2022). Stres koşullarında yetişen zeytinlerden elde edilen zeytinyağlarında, duyuşal açıdan belirgin bir şekilde acılık ve yakıcılık artmış olmasına rağmen, meyvemsilik özelliğinin azaldığı ve aynı zamanda özgül soğurma⁵ değerlerinde hızlı bir yükselme ile birlikte raf ömrünün kısaldığı gözlenmektedir.

Sonuç olarak, zeytin ağacı, binlerce yıllık geçmişle hem doğaya hem de insana uyum sağlayabilmiş nadir türlerden biridir. Ancak iklim değişikliğinin etkileri bu dayanıklı türü bile zorlamaktadır. Sıcaklık artışları, kuraklık, anormal hava olayları ve belirsiz mevsim geçişleri; zeytinin verimini, zeytinyağının kalitesini ve dolayısıyla üreticinin gelirini tehdit eder hale gelmiştir.

Bu olumsuzluklara rağmen geleceğe dair umutlarımızı kaybetmemeliyiz. Çünkü çözüm yolları mümkündür: Tarım tekniklerinin yeniden düzenlenmesi, agro-silvo-pastoral üretim teknikleri ve verimli sulama sistemlerinin kullanılması, doğru hasat zamanlamasının belirlenmesi, iklime uygun zeytin çeşitlerinin tercih edilmesi ve üreticiye yönelik eğitim ve teşviklerin artırılması gibi adımlar hem zeytin ağacının sürdürülebilirliğini hem de zeytinyağının kalitesini korumada büyük rol oynayacaktır. İklim değişikliğinin sadece uzak kutupları ya da deniz seviyesini değil, soframıza gelen bir kaşık zeytinyağını bile etkileyebildiğini fark ettiğimizde, bu konuda atılacak her adım daha anlamlı hale gelecektir.

1. Sterol kompozisyon:

Steroller, bitkilerde ve hayvanlarda bulunan yağ bileşiklerindendir. Sterollerin çeşidi ve % değişimi her bitkisel yağda farklılık gösterdiği için, yağın menşei ve saflığı konusunda önemli bilgi verir.

2. β -sitosterol toplamı:

Bitkisel yağlarda en çok bulunan sterol çeşitlerinin toplam miktarını gösterir; bu değer yağın kalitesini ve doğallığını yansıtır.

3. $\Delta 7$ -stigmastenol: Yağda bulunan özel bir sterol

çeşididir. Bu değer, yağın saf mı yoksa başka yağlarla karışmış mı olduğunu anlamak için çok önemlidir.

4. Oksidatif stabilite: Yağın havayla temas ettiğinde bozulmadan ne kadar süre dayanabildiğini gösterir. Yani yağın raf ömrüyle ilgilidir.

5. Özgül soğurma değerleri: Yağın ışıgı ne kadar emdiğini ölçen sayılardır. Bu ölçüm, yağın ne kadar taze veya ne kadar oksitlenmiş (bozulmaya başlamış) olduğunu gösterir.

Türkiye'nin Geleneksel Zeytin Yetiştirme Yöntemleri ve Uygulamaları

Sibel Sesigür

Proje Evi Kooperatifi

UNESCO tarafından “Acil Korunması Gereken Somut Olmayan Kültürel Miras” olarak tanınan Türkiye'nin geleneksel zeytin yetiştirme yöntemleri ve uygulamaları, yabani zeytin ağacı "Delice"nin aşılınması, budanması, gübrelenmesi, hasadı, sofralık zeytinin konservesi ve salamurası ile zeytinyağının çıkarılması gibi yüzyıllardır nesilden nesile aktarılan geleneksel bilgi, yöntem ve uygulamaları içermektedir. Bu yöntem ve uygulamalar birbirini tamamladığından her bir uygulama süreci farklı olsa da aslında bir somut olmayan kültürel miras unsuru olarak bütünün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

KALEM (AŞILAMA)

Delice'yi aşılama, iklim ve toprak özelliklerine göre yeni zeytin fidanları yetiştirmek için öncelikle yerel zeytin ağacı çeşitlerini iyi tanımak gerekir. Ağaçların aşılama halk takvimine göre, ağaçlar çiçek açmadan önce yapılır; yağlık zeytinler Ekim ayındaki ilk yağmurdan sonra, sofralık zeytinler ise Ocak ayından önce elle toplanır. Gübrelemede her hayvanın gübresi kullanılmaz, zeytin türlerine göre özel gübreler oluşturulur.

Aşılama bir bıçak kullanılarak anaç olarak da bilinen dar bir ağaç kütüğünün karşılıklı kenarları boyunca iki küçük oluk açılır. İki zeytin ağacı filizi alınıp tabanları keskinleştirilerek anaçtaki iki oluğa yerleştirilir. Daha sonra anaçın üstü ve kalemlerin tabanı çamurla kaplanarak havadan ve güneşten korunur. Ağacın kalemlerin yerleştirildiği alt kısmı da serin kalması için çamurla kaplanır. Çamur genellikle iki ila üç yıl boyunca yerinde kalır.

Daha sonra çamurun yağmurla akıp gitmesini veya güneşte kurummasını önlemek için aşı yapılan bölge kâğıtla sarılır. Kâğıt, yöredeki bir çalılıktan elde edilen ve kâğıdı ve çamuru üç yıla kadar yerinde tutabilen sarmaşık bir asma ile sabitlenir. Son adımda ise, kalemi yağmur ve güneşten korurken nemi hapsetmek için kalemin tepesine çamur topları yerleştirilir.

HASAT VE İMECE

Oyunlar, danslar ve şölenler de dahil olmak üzere çeşitli ritüeller, festivaller ve sosyal uygulamalar, genellikle Kasım ayından Ocak ayına kadar süren hasat mevsiminin başlangıcını ve bitişini işaretler. Her ailenin bahçesindeki zeytin ağaçlarının toplanmasına yönelik bazı toplu çalışmalar mevcuttur. "İmece" ya da "Örfene" adı verilen, köylülerin bir araya gelip zeytinleri işbirliği usulüyle topladığı geleneksel yöntemler hasat zamanı yardımlaşmanın en önemli örneklerinden biridir. Bunun yanı sıra sezonun ilk zeytinleri sembolik olarak birlikte toplanır ve zeytinyağlı yemek pişirme yarışmaları düzenlenir. Bu uygulama ve etkinlikler topluluk içinde dayanışma, işbirliği ve uyumu artıran geleneksel uygulamalar olarak öne çıkmaktadır.

BAŞAK

Genellikle hasat zamanı düzenlenen sosyal etkinliklerden biri de başak uygulamasıdır. Hasat sonrası ağaçların üzerinde bırakılan zeytinlerin ağaç dibine dökülmesi sonrasında, toplumun

en yoksul kesimlerine kişisel tüketimleri ya da satmaları için bağışlandığı bir gelenek olan başak, geleneksel dayanışma örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Hasat süresince bazı ağaçların zeytinleri toplanmaz, kurda kuşa ve ihtiyacı olan kişilere bırakılır. Zeytin hasadının bitmesiyle birlikte başlayan başak zamanında dar gelirli köylüler kendilerine az da olsa gelir sağlamak ve sofralarında kendilerine yetecek kadar zeytini bulundurmak amacıyla komşu bahçelerden zeytin toplarlar.

Sosyal yardımlaşmanın en güzel örneği olan başak toplama yağhaneler kapanıncaya kadar devam eder.

SALAMURA

Zeytinler öncelikle bir kovada bekletilir. Daha sonra elle kovadan alınarak bir torbaya konulur ve bir kat kaya tuzu ilave edilir. Daha sonra işlem tekrarlanır. Tuzun çözünmesi için zeytinlerin nemli olması gerekir. Torba doldurulduktan sonra, tuzlu salamuranın eşit şekilde dağılmasını sağlamak için haftada bir kez çalkalanması gerekir.

SOFRALIK ZEYTİN

Sofralık zeytinin "Taş Baskı", "Çizme", "Kırma" gibi çeşitli geleneksel işleme yöntemleri vardır. Zeytinler toplandıktan sonra boyutlarına göre ayrılarak zeytin havuzu adı verilen taş bir havuza konulur. Havuz zeytinlerle doldurulduktan sonra üzerini kapatacak kadar su ve ardından bir kat tuz eklenir. Havuzun üzeri ahşaplarla ve daha sonra kayalarla kapatılmadan önce özel bir örtü serilir.

ZEYTİNYAĞI

Zeytinyağı üretiminde de geleneksel işleme yöntemleri geçerlidir. Zeytinyağı elde etmek için farklı geleneksel yöntemler olmasına rağmen, en çok kullanılan geleneksel taş yağ değirmenleridir.

Bu yöntemde erkekler zeytinleri sallayıcılarla dallardan düşürmek için merdivenlere çıkarken, kadınlar zeytinleri aşağıdaki ağlardan toplayıp çuallara koyarlar. Bu yöntemde hayvanlarla değirmenlere taşınan zeytinler yıkandıktan sonra bir leğene konulur ve genellikle katırla çalıştırılan taş değirmende ezilir. Zeytinler ezildikten sonra zeytin hamuru leğenden çıkarılır, bir kazana konur ve yağ içeriğinin artırılması için ısıtılır.

Daha sonra çuvallara doldurulan hamur ağızları aşağıya bakacak şekilde açılı teknelere konur; altlarına da kil çömlekler yerleştirilir. Tekneler çuvallarla doldurulduktan sonra köylüler, yağı çıkarmak için sırayla zeytinlerin üzerinde yürürler.

Çömlekler dolduktan sonra yağ köylülere dağıtılarak bir sonraki hasada kadar kullanılır.

Kaynak:

Kültür ve Turizm Bakanlığı - Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü

<https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-359130/zeytin-yetistiriciligi-ile-ilgili-geleneksel-bilgi-yontem-ve-uygulamalar.html>

Olive Oil Times

<https://tr.oliveoiltimes.com/world/turkish-olive-cultivation-recognized-by-unesco/126988>

ZEYTİNYANI

Yarının Avrupa Çiftliklerinde Biyolojik Çeşitliliğin Hâlâ Yeri Olacak mı?

SLOW FOOD

Avrupa Birliği, tohumlar ve bitkisel üreme materyali (Plant Reproductive Material – PRM) hakkındaki kurallarını güncellemeye hazırlanırken; **Slow Food**, **ARCHE NOAH**, **IFOAM Organics Europe** ve **Via Campesina**, AB Tarım Bakanlarına açık bir mektup göndererek binlerce yıllık bir gelenek olan çiftçilerin tohum değiştirme hakkının korunması çağrısında bulundu.

Peki, mesele tam olarak nedir? Tohum değişimi bugün Avrupa’da nasıl işliyor? İşte bilmeniz gerekenler:

TOHUM DEĞİŞİMİ NEDİR VE NEDEN ÖNEMLİDİR?

Çiftçiler, kendi aralarında tohum koruma, seçme ve paylaşma geleneğini 10.000 yıldan uzun bir süredir devam ettirmektedirler. Çiftçi yönetimindeki bu tohum sistemi, agrobiyolojik çeşitliliğin (yetiştirilen bitkilerdeki genetik çeşitlilik yelpazesi) temel taşlarından biri olmayı sürdürürken, nadir türlerin korunmasında, mahsullerin yerel koşullara uyum sağlamasında ve dayanıklı gıda sistemlerinin inşasında kritik bir rol oynar.

Ancak bugün bu çeşitlilik ciddi tehdit altındadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü – FAO’ya göre, son yüzyılda çiftçilerin tarlalarındaki bitki çeşitlerinin %90’ından fazlası yok olmuştur. Ayrıca FAO, bugün dünyada gıdanın %75’inin yalnızca 12 bitki türü ve 5 hayvan türünden elde edildiği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Bu genetik daralma, gıda sistemlerini zararlılar, hastalıklar ve iklim aşırılıklarına karşı daha kırılgan hâle getirmiştir.

Avrupa’da tohum pazarı da oldukça yoğunlaşmış durumdadır: Sebze tohumu sektörünün %95’inden fazlası sadece beş şirketin kontrolü altındadır. Bu durum, geleneksel veya açık kaynaklı çeşitlerin ana akım pazarda hayatta kalmasını zorlaştırmaktadır.

Tohum değişimi özellikle iklim uyumunun sağlanması açısından hayati öneme sahiptir. Çiftçiler kuraklığa dayanıklı, zararlılara dirençli veya fakir topraklarda yetişebilen çeşitleri gayri resmî ağlar aracılığıyla geliştirip paylaşırlar. Örneğin, Güney İtalya’da geleneksel makarnalık buğday çeşitlerinden Senatore Cappelli, düşük girdili organik sistemlerdeki dirençliliği nedeniyle topluluk temelli tohum değişim ağları ve katılımcı ıslah programları sayesinde yeniden canlandırılmaktadır.

AB’NİN BİTKİSEL ÜREME MATERYALİ (PRM) YÖNETMELİĞİ: NELER DEĞİŞİYOR?

Avrupa Komisyonu şu anda Bitkisel Üreme Materyali’yle (Plant Reproductive Material – PRM) ilgili yeni bir yönetmelik üzerinde çalışıyor. Bu düzenleme, tohum kurallarını üye ülkeler arasında uyumlaştırmayı ve eski yasal çerçeveleri modernize etmeyi amaçlıyor.

Mevcut AB tohum mevzuatı çoğunlukla büyük ölçekli tohum ticareti göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Bu yasalar; tohumların kayıt altına alınması, sağlık ve kalite standartlarının sağlanması, etiketleme, izlenebilirlik ve pazarlama koşulları gibi konulara odaklanır. Bu kurallar uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren büyük tohum şirketleri için mantıklı

Fotoğraf: Slow Food arşivi

olsa da, gayri resmî tohum değişimine dayanan küçük çiftçiler için çoğu zaman ağır ve uygunsuz kalmaktadır.

Ancak yeni PRM Yönetmeliği taslağı, ticari olmayan tohum değişimlerine de benzer ticari standartları uygulayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu da geleneksel uygulamaların yasadışı hâle gelmesi veya caydırılması riskini doğurabilir.

AVRUPA'DA TOHUM DEĞİŞİMİ GÜNÜMÜZDE NASIL İŞLİYOR?

Avrupa'da tohum değişimi tek bir şekilde düzenlenmiş değildir; yasal çerçeve ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bazı ülkelerde çiftçiden çiftçiye değişim belli sınırlamalarla serbesttir, bazı yerlerde ise tohumlar resmî olarak tescil edilmedikçe bu tür değişimler yasaktır. Ancak bu tescil süreci çoğu küçük üretici için masraflı, uzun ve pratik olmayan bir süreçtir.

Bu nedenle birçok yerel, geleneksel veya nadir çeşit, fiilen resmî sistemin dışında kalmaktadır. Agroekolojik, geleneksel veya geçimlik tarımla uğraşan çiftçiler için bu yasal ve idari engeller, çeşitli bitki materyaline erişimi veya paylaşımı ciddi şekilde zorlaştırmaktadır. Oysa bu çeşitlilik, sürdürülebilir tarım ve iklim uyumu için hayati önem taşımaktadır.

ENDİŞELERİMİZ

Açık mektubumuzda, yeni düzenlemenin potansiyel etkilerine dair birkaç önemli uyarıyı dile getiriyoruz:

1. Gayri resmî tohum değişimlerinin aşırı regülasyonu, çiftçileri ve tohum koruyucularını tüccarlara yönelik ağır idari gerekliliklere uymaya zorlayarak geleneksel tohum sistemlerinin baskılanmasına neden olabilir.
2. Yönetmelik, standartlaştırılmış ve pazara uygun çeşitleri destekleyerek genetik çeşitliliğe erişimi azaltabilir.
3. Değişimleri belirli coğrafi bölgelerle sınırlamak veya miktar kısıtlamaları getirmek, çiftçiler arasındaki işbirliğini ve yenilikçiliği baltalayabilir.

4. Bu sınırlamalar aşağıdaki uluslararası taahhütlerle çelişebilir.

- BM Köylü Hakları Bildirgesi (UNDROP) çiftçilerin tohumları saklama, kullanma, değiştirme ve satma haklarını açıkça tanıır.
- Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması (ITPGRFA) da bu hakları biyolojik çeşitliliğin korunması açısından temel kabul eder.

TALEPLERİMİZ

Slow Food ve diğer imzacılar, düzenlemenin kaldırılmasını değil, farklı tarım sistemlerinin gerçeklerini dikkate alan ve onlara özel olarak hazırlanmış kuralların benimsenmesini talep etmektedir.

AB bakanlarından özellikle şunları talep ediyoruz:

- Gayri resmî tohum değişimlerinin ticari tohum düzenlemeleri kapsamı dışında bırakılması,
- Kâr amacı gütmeyen çiftçiden çiftçiye tohum değişimlerinin kısıtlanmaması,
- Coğrafi sınırlamalardan kaçınılması ve çiftçilerin ihtiyaç duyduğu çeşit ve miktarlara erişimin garanti altına alınması,
- Geleneksel ve organik tohumlar dâhil olmak üzere çeşitli bitki materyaline erişimin güvenceye alınması,
- Yönetmeliğin AB'nin biyolojik çeşitlilik, iklim dirençlilik ve gıda egemenliği hedefleriyle uyumlu hâle getirilmesi.

Dirençli, merkezi olmayan ve demokratik gıda sistemlerinin inşası, tohum çeşitliliğinin canlı ve erişilebilir tutulmasına bağlıdır. Eğer bu düzenleme gayri resmî ağları tanımaz ve korumazsa, AB sürdürülebilir tarımın temelini farkında olmadan zayıflatabilir.

Yazının orijinali için: [Will Biodiversity Still Have a Place in Tomorrow's European Farms?](#)

Brüksel, 19 Haziran 2025

23 Haziran 2025 Tarihli Tarım ve Balıkçılık Konseyi
Toplantısı Öncesi Ortak Mektup

Çiftçi Tohum Değişiminin, Tarımsal Biyoçeşitliliğin ve Gıda Egemenliğinin Temellerinin Korunması

Sayın Tarım Bakanı,

Aşağıda imzası bulunan kuruluşlar — ARCHE NOAH, Biodynamic Federation Demeter International, European Coordination Via Campesina, IFOAM Organics Europe ve Slow Food — Üye Devletleri, yeni hazırlanmakta olan **Bitki Çoğaltım Materyali (BÇM) Yönetmeliği'nin**, çiftçilerin kendi tohumlarını ve çoğaltım materyallerini **saklama, kullanma, değiştirme (değiş-tokuş etme) ve satma haklarını** koruyacak şekilde düzenlenmesini sağlamaya davet etmektedir.

Bu kapsamda, hem AB'de hem de AB dışında özellikle kültür bitkileri olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin dinamik bir şekilde korunması ve sürdürülebilir yönetimi yönünde önemli adımların atılması gerekmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği mevzuatının sınır ötesi etkileri de bu bağlamda göz önünde bulundurulmalıdır.

Tohum değişimi, gıda güvenliği ve biyolojik çeşitlilik kültürel mirasın temel taşlarından ve bu nedenle, **Birleşmiş Milletler Köylü Hakları**

ve Kırsal Alanlarda Çalışan Diğer İnsanların Haklarına İlişkin Bildirge (UNDROP) tarafından korunmaktadır. Çiftçiler — ve son dönemlerde bahçıvanlar — binlerce yıldır tohumlarını saklayıp paylaşıp yerel çevre koşullarına adapte olmuş bitki çeşitlerini geliştirmiş ve zengin bir tarımsal biyoçeşitlilik mirası oluşturmuşlardır.

Bu merkezi ve ticari olmayan tohum sistemleri, günümüzde de nadir ve iklim değişikliğine dayanıklı çeşitlerin korunması, toplumsal yenilikçiliğin desteklenmesi, gıda kültürlerinin sürdürülmesi ve kırsal geçim kaynaklarının korunması açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Çiftçiden çiftçiye tohum değişimi, üreticilerin yerel üretim koşullarına uyumlu çeşitlerden yararlanmasına, bu çeşitleri geliştirmesine, böylece tarla içi çeşitliliğin ve ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesine katkı sağlar. Son yıllarda ekili alanlardaki biyoçeşitlilikte önemli bir azalma yaşanmıştır. Bu durum,

özellikle iklim değişikliğinin yol açtığı riskler karşısında tarım sistemlerinin uzun vadedeki direncini zayıflatmaktadır. Bu eğilimi tersine çevirmek için, tarladaki çeşitliliğin ve dayanıklılığın desteklenmesi, bunları kısıtlayacak önlemlerden kaçınılması gerekmektedir.

Ticari tohum piyasası için tasarlanmış “tek tip düzenlemeler”, çiftçi temelli tohum sistemlerini ve in-situ (yerinde) koruma faaliyetlerini olumsuz etkileyebilir. Aşırı düzenleme, genetik kaynakların korunmasında öncü rol üstlenen çiftçileri sistemin dışına itme riski taşımaktadır. Buna karşın, mevzuatın farklı üretim sistemlerinin farklı ihtiyaçlarını tanıması ve çiftçiden çiftçiye tohum değişimini – ticari tohum piyasasının işleyişini zedelemekten – mümkün kılması gerekmektedir.

Bitki Çoğaltım Materyali (BÇM) Yönetmeliği, tarımsal biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik uygulamaların geleceğini belirleyecek. Dolayısıyla gıda egemenliğinin geleceğini de şekillendirecektir.

Bu nedenle sizden aşağıdaki hususları temin etmenizi talep ediyoruz:

TALEPLERİMİZ

- Çiftçiden çiftçiye BÇM değişimini güvence altına alın. Bu değişimler için uygun mali tazminat mekanizmaları oluşturun. Bu yaklaşım, **Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması ve BM Köylü Hakları Bildirgesi (UNDROP)** uyarınca çiftçilerin kendi tohumlarını saklama, değiş-tokuş etme, satma ve kullanma haklarını tanımaktadır.

- Ticari pazarlama amacı taşımayan, yalnızca dinamik çeşit yönetimi ve çiftçi ıslahı amacıyla gerçekleştirilen çiftçiden çiftçiye tohum değişimlerinin, yönetmelik kapsamı dışında bırakılmasını sağlayın. Bu değişimlere ilişkin idari ve bitki sağlığı (fitosaniter) kurallarının, tarımsal üretim sistemlerine uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

- Eğer kapsam dışı bırakma mümkün değilse, en azından Madde 30'un güçlendirilmesi suretiyle çiftçilerin tohum hakkına saygı duyan, serbest çiftçiden çiftçiye değişimi garanti altına alın.

- Konsey tarafından önerilen coğrafi kısıtlamaları reddedin. Bu tür sınırlandırmalar, tohum

çeşitliliğini ve çiftçilerin yerel uyum kapasitesini zayıflatacaktır.

- Miktar sınırlamalarının, çiftçilerin gerçek üretim ihtiyaçlarını, dayanıklı tarım sistemlerinin gereksinimlerini ve tarımsal biyoçeşitliliğin korunması hedeflerini yansıtmamasını sağlayın.

- Geleneksel çeşitler, bilinen meyve çeşitleri, organik heterojen materyal ve koruma çeşitleri gibi farklı üretim materyallerine orantısız düzenleyici engeller olmadan erişim garantisi sağlayın.

- Daha genel olarak, yönetmeliği AB'nin biyoçeşitlilik, iklim ve dayanıklılık politikalarıyla uyumlu hale getirin.

Bu süreç, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sağlaması ve uzun vadeli, dirençli bir tarım-gıda sistemi inşa etmesi için tarihi bir fırsattır.

Tohumların geleceğini çeşitli, yerinden yönetilen ve demokratik kılalım.

Saygılarımızla,

ARCHE NOAH

Biodynamic Federation Demeter International
European Coordination Via Campesina
IFOAM Organics Europe
Slow Food

Köylünün Emeği, Soframızın Bereketi, Gezeğenin Umudu: Karbon Yutak Alanları Olarak Zeytinlikler

Itri Levent Erkol

Proje Evi Kooperatifi

Fotoğraf: Yalçın Savaş

Anadolu Yarımadası'nın kök salan zeytin ağaçları, yalnızca soframıza yağ değil, aynı zamanda geleceğimize nefes sunuyor. Bu ağaçlar, binlerce yıllık kültürün ve yerel yaşamın sembolü olmanın ötesinde iklim krizine karşı en güçlü doğal savunmalarımızdan biri. Bir üretim alanı olmanın yanı sıra, zeytinlikler

aslında birer karbon yutağı. Bilimsel araştırmalar zeytinliklerin her yıl hektar başına 2 ila 4 ton karbondioksiti atmosferden çekip toprağa ve biyokütleyle hapsedtiğini ortaya koyuyor. Örneğin, yalnızca Girit Adası'ndaki zeytinlikler yılda 1,3 milyon ton CO₂ tutuyor; bu da adanın toplam emisyonlarının yaklaşık üçte birine denk geliyor.

Karbonun dallarda, yapraklarda ve budama atıklarında birikmesi toprak organik maddesini zenginleştirirken uzun vadeli karbon depolamasını sağlıyor. Ancak, toprağın çıplak bırakıldığı yoğun işlenen yöntemler karbonun yeniden atmosfere salınmasına neden oluyor. Buna karşılık, örtü bitkileriyle zenginleştirilmiş ve budama artıklarının toprağa geri kazandırıldığı bahçeler, karbon stoklarını adeta orman topraklarına yaklaşacak kadar artırabiliyor.

Yunanistan'ın Messinia bölgesinde yapılan deneylerde, zeytinliklerde örtü bitkisi kullanımı yalnızca karbonu artırmakla kalmadı, aynı zamanda ekosistemi canlandırdı. Ölçümlere göre, örtü bitkili zeytinliklerde toprakta korunan karbon stoğu hektar başına 42,6 ton iken, çıplak bırakılan topraklarda bu değer 29,7 tonda kaldı. Yani basit bir uygulama zeytinliklerde yaklaşık %40 daha fazla karbon depolama kapasitesi sağladı.

Bu uygulamalar biyolojik çeşitlilik açısından da kritik sonuçlar ortaya koyuyor. Araştırmacılar, örtü bitkili alanlarda özellikle tozlayıcı arı türlerinin geri döndüğünü, ayrıca ekosistemde kilit rol oynayan örümcekler, uğur böcekleri ve çeşitli predatör böceklerin popülasyonlarının arttığını kaydetti. Bu canlılar yalnızca biyolojik

çeşitliliği güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda zeytin üretiminde zehir kullanımının azaltılmasını da sağlıyor.

Avrupa Birliği'nde zeytinlikler, karbon bağlama ve agroekolojik dönüşüm programlarıyla destekleniyor. Ancak, Türkiye'de durum bundan çok uzak. Geçtiğimiz aylarda kabul edilen Torba Yasa ve destekleyici mevzuat ile 3573 sayılı Zeytincilik Kanunu'nun koruyucu hükümleri zayıflatıldı. Bu düzenleme, koordinatları belirlenmiş alanlarda zeytin ağaçlarının sökülmesine, taşınmasına ve hatta kesilmesine imkân tanıyor. Bu durum yalnızca üreticinin alın terini ve ülkenin kültürel mirasını tehdit etmekle kalmıyor, aynı zamanda Türkiye'nin Paris Anlaşması kapsamındaki karbon yutaklarını koruma yükümlülüğü ile de çelişiyor. Zeytinliklerin madenciliğe ve ağır sanayiye kurban edilmesi, iklim krizine karşı elimizdeki en güçlü doğal aracı kaybetmemiz anlamına geliyor.

Bu durumda çözüm basit ve güçlü: Zeytinliklerin karbon yutağı olarak resmen tanınması. Böyle bir yasal düzenleme, bir yandan Türkiye'nin Paris Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamındaki iklim taahhütlerini yerine getirmesini sağlarken diğer yandan da her geçen gün daha kırılgan hale gelen agroekolojik

zeytin üreticilerine yeni bir nefes alanı açacaktır. Böyle bir resmi tanıma ile zeytinlikler yalnızca tarımsal alan değil, aynı zamanda ekosistem hizmeti üreten karbon yutakları olarak değerlendirilecektir. Bu durum, çiftçilere karbon kredileri, yeşil finansman ve iklim dostu sertifikasyon gibi yeni gelir kanallarının da kapısını aralayacaktır.

Örneğin, İtalya'nın Puglia bölgesindeki üreticileri kapsayan Alberami Projesi ile karbon kredisi sisteminin uygulamaya geçmesi sonucunda, bugün zeytin üreticilerin gelirlerinin yaklaşık %75'i karbon kredilerinden geliyor. Benzer şekilde İspanya'da C-Oliver girişimi ile Estepa bölgesindeki 440 hektarlık 15 zeytinlik sahasında yılda toplam 412 ton CO₂ eşdeğeri kadar karbon tutulumu sağlandı. Bir hektarda ağaç gövdeleri kaynaklı 0.6–2.6 ton, toprakta ise ek 0.36–2.1 ton seviyelerinde karbon bağlama gerçekleşti.

Uluslararası boyutta Uluslararası Zeytin Konseyi (International Olive Council – IOC) AENOR ile iş birliği içinde bir Karbon Dengesi (Carbon Balance) aracı geliştirmeye başladı. Bu pilot program aracılığıyla üreticiler zeytinliklerinin karbon dengesini hesaplayabilecek, ücretsiz teknik destek alabilecek ve karbon piyasalarına gönüllü veriyle entegre olabileceklerdir.

Türkiye'de de benzer bir adım atılması, zeytin üreticilerinin yalnızca yağ ve sofralık zeytin satışıyla sınırlı kalmasını önleyerek, onlara karbon depolama hizmeti, karbon kredileri, agroekoturizm, biyolojik çeşitlilik dostu üretim sertifikaları ve coğrafi işaretli ürünler üzerinden yeni ve güçlü bir ekonomik zemin sunacaktır. Böylelikle üreticiler, hem piyasa dalgalanmalarına karşı daha dayanıklı

hale gelecek, hem de doğa ve iklim dostu yöntemlerini ekonomik değere dönüştürme imkânı bulacaklardır.

Bu yaklaşım aynı zamanda kırsal kalkınmayı destekleyen bir strateji olarak da öne çıkıyor. Küçük aile işletmeleri karbon tutma, biyolojik çeşitliliği koruma ve suyu verimli kullanma gibi hizmetlerini gelir kaynağına dönüştürürken, kırsalda göç yavaşlayacak ve genç nüfus için cazip istihdam modelleri yaratılabilecektir. Agroekoturizm gibi faaliyetler, köylünün emeğini sadece tarımsal üretimle değil, aynı zamanda kültürel mirasın ve doğa dostu uygulamaların görünürlüğüyle de ödüllendirecektir.

Kamu otoriteleri açısından ise zeytinliklerin karbon stoklarının Ulusal Katkı Beyanı'na dahil edilmesi, yalnızca teknik bir iyileştirme değil, aynı zamanda Türkiye'nin iklim politikalarının güvenilirliğini ve uluslararası pazarlık gücünü artıracak stratejik bir kart olacaktır. Zeytinlikler, resmi olarak karbon yutağı kabul edildiğinde, Türkiye'nin uluslararası platformlarda "iklim dostu üretim, karbon bağlama ve depolama" konularında somut verilerle desteklenen güçlü bir pozisyona sahip olması sağlanacaktır. Kısacası, bu tür bir yasal düzenleme, yalnızca çevresel bir koruma aracı değil, aynı zamanda ekonomik çeşitlenme, kırsal refah ve iklim diplomasisinde prestij sağlayacak bir kalkınma modeli oluşturacaktır.

Bugün önümüzde duran seçenek oldukça açık: Zeytinlikleri ya kısa vadeli çıkarların gölgesinde kaybedeceğiz ya da karbonu tutan, kültürü yaşatan ve üreticiyi güçlendiren yaşayan miras alanları olarak geleceğe taşıyacağız.

PROJE EVİ KOOPERATİFİ

www.proje.info

www.anatolivar.org

info@proje.info.tr

+90 216 338 26 65

www.uzzk.org

www.slowfood.com

f @ in X /anatolivar

Bu bülten Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçeriğinden yalnızca Proje Evi Kooperatifi sorumludur ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.